

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Мақала туралы мәлімет

Конференция атауы	«Жастар және ғылым: бүгін мен болашағы» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы
Сборник	«Молодежь и наука: настоящее и будущее». Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых
Conference	The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «Youth and Science: Present and Future»
Өткізілген күні	7 сәуір 2025, Атырау
ISBN	978-601-262-587-5
Жинақтағы жариялану №	024
Жинақтағы беттері	104-108
ӘОЖ/УДК/UDC	ӘОЖ 332.01
Секция	Секция IV. I Жұмысшы кәсіптері-экономикалық өсу мен дамудың драйверлері // Рабочие профессии - драйверы экономического роста и развития
Автор(лар)	Дүйсенова Раушан Балтақызы
Мәртебесі	Магистрант
Ғылыми жетекші	Ғылыми жетекшісі, PhD, қауым.профессор – Ахметова А.С.
Мақала атауы	ҚҰРЫЛЫС ҰЙЫМЫНДАҒЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫҢ ЕСЕБІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Ескерту: бұл бет сайтқа орналастыру және мақала PDF-ін сәйкестендіру үшін қосылды. Төменде жинақтағы мақаланың түпнұсқа беттері берілген.

Қазақстандағы қаржылық бақылау жүйесінің тиімділігін арттыру, ең алдымен, бұл жүйені халықаралық стандарттарға толық сәйкестендіру арқылы қажет. Қаржылық бақылауды ішкі бақылаудың құрамдас бөлігі ретінде емес, тәуекелдерді басқаруға және міндеттердің дұрыс шешілуін растауға бағытталған және тек бақылау әрекеттерін ғана емес, сонымен қатар басқа да маңызды компоненттерді қамтитын процесс ретінде түсінуді енгізу қажет және қаржылық, құқықтық және операциялық аудит ретінде жүзеге асырылатын тәуелсіз ішкі аудит. Әрине, реттеуші құжаттарда ішкі бақылау мен ішкі аудиттің тиісті түрде тұжырымдалған барлық сипаттамаларын бекіту, мемлекеттік басқару секторының ұйымдары үшін ішкі аудиторлардың кадрларын даярлау және сертификаттау жүйелерін құру талап етіледі

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 3 қыркүйектегі № 634 Жарлығы
2. Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ҚРЗ Заңы.
3. Мустафин М.К. От констатации к причинно-следственному анализу. [Электронный ресурс] / М.К. Мустафин // apgazeta.kz. – 2018. – № 148. – С. 1–2. URL: <http://apgazeta.kz/2018/12/09/ot-konstatacii-k-prichinno-sledstvennomu-analizu> (дата обращения: 10.12.2018).
4. Тарасов М.Е., Кемадингар Т.В., Тарасова-Сивцева О.М. Вопросы конкурентоспособности как геоэкономический вектор развития национальной экономики и ее безопасности // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 13. – С. 596–600. URL: <http://e-koncept.ru/2018/85120.htm>
5. Новые правила государственных закупок начали действовать в Казахстане. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.zakon.kz/4954859-novye-pravila-goszakupok-nachali.html>
6. Арзуманова Л.Л., Болтинова О.В., Бубнова О.Ю. Правовое регулирование финансового контроля в Российской Федерации: проблемы и перспективы: монография. М.: НОРМА. ИНФРА-М, 2016. 384 с.
7. Базарова М.У. Внутренний контроль как фактор повышения финансовой устойчивости организации // Символ науки, 2016. № 3-1. С. 24-28.
8. Diamond J. Performance Budgeting - Is Accrual Accounting Required? [Электронный ресурс], 2002. Режим доступа: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp02240.pdf/> (дата обращения: 27.05.2019).

ӘОЖ 332.01

ҚҰРЫЛЫС ҰЙЫМЫНДАҒЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫҢ ЕСЕБІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Дүйсенова Раушан Балтақызы
raushan.baltakzy@gmail.com

«Есеп және аудит» білім бағдарламасының 1- курс магистранты,
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан
Республикасы

Ғылыми жетекшісі, PhD, қауым.профессор – Ахметова А.С.

Құрылыс саласы экономиканың негізгі секторларының бірі болып табылады және елдің даму деңгейін айқындайтын маңызды факторлардың бірі болып саналады. Құрылыс жобаларын жүзеге асыру кезінде инвестициялар үлкен роль атқарады. Бұл жобалардың қаржылық есептерін дұрыс жүргізу маңызды, өйткені инвестициялық жобалардың тиімділігі мен табыстылығы осы есептерге негізделеді. Осы мақалада құрылыс ұйымындағы инвестициялық жобалардың есебіндегі ерекшеліктер туралы толықтай қарастырылып, шетелдік тапсырыс беруші және мердігер ұйымдар арасындағы қаржылық есептердің

жүргізілуі жөніндегі мәселелерге тоқталып өтіледі. [3]

Құрылыс саласындағы инвестициялық жобалар – бұл ұзақ мерзімді мақсаттарға бағытталған, қаржыландыруды талап ететін құрылыс жұмыстарын жүзеге асыру мақсатындағы шаралар. Мұндай жобалар үлкен көлемде қаржылық ресурстарды талап етеді, сондықтан оларды жүзеге асыру үшін арнайы жоспарлау, есеп жүргізу және мониторинг қажет. Инвестициялық жобалардың нәтижесінде құрылыс объектілері салынуы немесе қайта жөнделуі мүмкін. Құрылыс жобаларының есебі тек қана қаржылық емес, сонымен қатар уақыттық және сапалық көрсеткіштерді де есепке алады.

Құрылыс саласында инвестициялық жобалардың жүргізілуі ел экономикасының өсуіне, инфрақұрылымның дамуына, жаңа жұмыс орындарының ашылуына ықпал етеді. Осы жобалардың тиімділігі мен табыстылығын анықтау үшін қаржылық есептер мен бизнес-жоспарлар маңызды рөл атқарады.

Құрылыс жобаларында есеп жүргізу бірнеше кезеңдерден тұрады. Әрбір кезеңде есептің құрылымы мен әдістері өзгеріп отырады:

Жоспарлау кезеңі: Бұл кезеңде құрылыс жобасының толық жоспары жасалады. Мұнда шығындар, ресурстар, уақыт пен құрылыс орындары анықталады. Инвестициялық жобаның бюджетін жасау кезінде мүмкін болатын тәуекелдер мен қауіп-қатерлер есепке алынады.

Қаржыландыру кезеңі: Жобаны қаржыландыру үшін сыртқы және ішкі көздерден ақша тарту қажет. Бұл кезеңде инвестициялар мен қарыздар есепке алынып, олардың қайтарымы мен пайыздық мөлшерлемелердің есептері жүргізіледі.

Құрылыс жұмыстарын жүргізу кезеңі: Құрылыс процесі барысында шығындар мен жұмыстардың орындалуы қадағаланады. Мұнда жоспарланған мерзімдер мен нақты орындалған жұмыстардың салыстырмасы жасалады.

Жобаның аяқталуы және қабылдау кезеңі: Құрылыс жұмыстары аяқталғаннан кейін нәтиже бағаланып, шығындар мен табыстар қайта қарастырылады.[1]

Шетелдік тапсырыс берушілер мен мердігерлер арасындағы қаржылық есеп жүргізу өте күрделі процесс болып табылады. Мұнда бірнеше факторлар әсер етеді:

Әр түрлі бухгалтерлік стандарттар: Әртүрлі елдерде бухгалтерлік есеп стандарттары әр түрлі болуы мүмкін. Мысалы, халықаралық қаржылық есеп стандарттары (IFRS) мен әрбір мемлекеттің ішкі бухгалтерлік есеп стандарттары арасында айырмашылықтар болуы мүмкін. Бұл жағдайда тапсырыс беруші мен мердігер ұйымдар арасындағы есеп жүргізу барысында сәйкестікті қамтамасыз ету қажет.

Валюталық тәуекелдер: Шетелдік тапсырыс берушілер мен мердігерлер арасындағы қаржылық келісімдер көбінесе әртүрлі валюталарда жасалады. Бұл валюта айырбасынан туындайтын тәуекелдер мен шығындарды есепке алуды талап етеді. Мысалы, валюталық курс өзгерістері құрылыс шығындарын арттыруы немесе азайтуы мүмкін.

Құрылыс құжаттамасының сәйкестігі: Шетелдік тапсырыс беруші мен мердігер ұйым арасында келісім шарттар мен жобалық құжаттамаларда көптеген айырмашылықтар болуы мүмкін. Осы себепті, құрылыс жобаларының есебінде барлық құжаттардың бір-біріне сәйкес келуі және заңнамалық талаптарға сай болуы қажет.

Қаржылық мониторинг: Шетелдік тапсырыс берушілер жобаның іске асырылуын үнемі бақылап отырады. Осы ретте құрылыс ұйымының қаржылық есептері ашық және анық болуы тиіс. Бұл бақылау әр түрлі кезеңдерде жүргізіледі, мысалы, қаржылық жағдайдың өзгеруі немесе жоспардан ауытқулар туралы есеп беру.

Кедендік және салықтық мәселелер: Халықаралық құрылыс жобаларында салық салу, кедендік төлемдер мен баждар сияқты мәселелер ерекше назар аударуды талап етеді. Құрылыс материалдарының импортталуы және жобаны қаржыландырудың басқа аспектілері, мысалы, сыртқы қарыздар, салық салудың күрделі жүйесін қажет етеді.

Қаржылық талдау: Құрылыс жобасының қаржылық тұрақтылығын бағалау үшін баланстық есептер мен кірістер мен шығыстар туралы есептер талданады.

Табыстылықты бағалау: Жобаның табыстылығын бағалау үшін ROI (Return on Investment) сияқты көрсеткіштер қолданылады. Бұл әдіс жобаның қаншалықты тиімді екенін

және қайтарымының қандай болатынын анықтауға мүмкіндік береді.

Қаржылық ағымдардың болжауы: Құрылыс жобасының әрбір кезеңіндегі қаржылық ағымдар болжанады. Бұл жоба жүзеге асырылғанда күтілетін табыстар мен шығындардың динамикасын бақылауға мүмкіндік береді. [2]

Құрылыс ұйымдарында инвестициялық жобалар бойынша есеп жүргізудің негізгі міндеттері мыналарды қамтиды:

Шығындарды бақылау: Жобаның барлық кезеңдерінде шығындардың дұрыс есептелуі мен бақылауы қажет. Бұл, әсіресе, шетелдік тапсырыс беруші үшін маңызды, себебі әрбір шығынның негізділігі дәлелденуі тиіс.

Қаржылық есептіліктің ашықтығы: Барлық қаржылық құжаттар мен есептер ашық және түсінікті болуы тиіс. Шетелдік тапсырыс берушілер бұл ақпаратты өз елінің заңнамасы мен талаптарына сәйкес тексереді.

Нақты мерзімдерді сақтау: Құрылыс жобасының уақыттық жоспары да маңызды. Мердігер ұйым мерзімдерді сақтап, жобаның әр кезеңін уақытында орындауы керек. Сапа мен қауіпсіздік талаптарының сақталуы: Жобаның сапасы мен қауіпсіздік шарттары да есепке алынып, бақылауда болуы тиіс. Бұл шетелдік тапсырыс берушілер үшін өте маңызды. [3]

Құрылыс ұйымындағы инвестициялық жобалардың есебіндегі ерекшеліктерді кестелермен көрсету үшін әртүрлі аспектілерді қарастырып, оларды түсінікті түрде визуализациялауға болады. Мысал ретінде төмендегідей кестелерді ұсынуға болады:

Кесте 1 - Құрылыс жобасының кезеңдері және есеп жүргізудің ерекшеліктері

Кезеңдер	Есеп жүргізудің ерекшеліктері
Жоспарлау кезеңі	Жоба бюджеті, шығындар мен ресурстарды жоспарлау. Құрылыс материалдары мен жұмыс күшін есептеу.
Қаржыландыру кезеңі	Инвестициялар мен қаржылық көздер анықталады, қарыз және өзіндік қаражаттың арақатынасы белгіленеді.
Құрылыс кезеңі	Жұмыстардың орындалу барысы, шығындар мен жұмысшылардың санына байланысты есеп жүргізіледі.
Қабылдау және аяқтау кезеңі	Жобаның қорытынды есебі, шығындар мен табыстарды салыстыру, тиімділікке баға беру.

Е с к е р т у – авторлық түсінікпен жасақталған [6].

Кесте 2 - Шетелдік тапсырыс беруші мен мердігер ұйымдар арасындағы қаржылық есептің ерекшеліктері

Аспектiлер	Шетелдік тапсырыс беруші мен мердігер ұйымдар арасындағы есеп жүргізудің ерекшеліктері
Бухгалтерлік стандарттар	Әртүрлі елдерде қолданылатын стандарттар арасындағы айырмашылықтар. (IFRS, ұлттық стандарттар)
Валюталық тәуекелдер	Валюта айырбастау курсына өзгерістер, оларды есепте ескеру.
Салықтық есеп	Әр елдің салық жүйесіне сәйкес шетелдік тапсырыс берушінің талаптарына сай есеп жүргізу.
Қаржылық есептілік	Құрылыс жұмыстарының қаржылық мониторингін жүзеге асыру, шығындар мен табыстарды нақты көрсету.
Кедендік және құқықтық мәселелер	Халықаралық келісімшарттар мен тауарларды тасымалдаудың заңнамалық аспектілерін есепке алу.

Е с к е р т у – авторлық түсінікпен жасақталған [6].

Кесте 3 - Инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау әдістері

Әдістер	Түсініктеме
ROI (Return on Investment)	Инвестицияның қайтарымы. Құрылыс жобасының тиімділігін бағалау.
NPV (Net Present Value)	Жобаның ағымдағы құны. Болжамды табыстар мен шығындарды есепке алу.
IRR (Internal Rate of Return)	Ішкі табыс мөлшерлемесі. Құрылыс жобасының рентабельділігін анықтайды.
Payback Period	Инвестицияның қайтарылу кезеңі. Жобаның тиімділігін анықтау үшін уақыт кезеңін есептеу.

Е с к е р т у – авторлық түсінікпен жасақталған [6]

Кесте 4 - Құрылыс жобасының қаржылық бақылау кестесі

Құрылыс кезеңі	Бақылау параметрлері	Жоспарланған көрсеткіш	Нақты көрсеткіш	Ауытқу (%)
Алғашқы кезең	Жоспарланған қаржы ресурстары	100 млн. теңге	95 млн. теңге	-5%
Құрылыс жұмыстары	Құрылыс материалдары мен жұмысшылар саны	150 млн. теңге	155 млн. теңге	+3.3%
Аяқталу кезеңі	Жоба шығындары мен мерзімі	250 млн. теңге	245 млн. теңге	-2%
Қорытынды есеп	Құрылыс объектісінің сапасы	Жоғары деңгей	Орта деңгей	-

Е с к е р т у – авторлық түсінікпен жасақталған [6]

Кесте 5 - Шетелдік тапсырыс берушілердің талаптарына сай қаржылық есептіліктің құрылымы

Құрылымдық элемент	Мазмұны
Жалпы қаржылық есеп	Түсімдер мен шығындар, активтер мен міндеттемелер туралы толық ақпарат.
Шығындар мен табыстарды бөлу	Құрылыс шығындары, жұмыс күшінің шығындары, салықтар мен қарыздар бойынша бөлу.
Қаржылық ағымдардың болжамы	Құрылыс жобасының әр кезеңіндегі ақшалай ағымдарды болжау.
Қаржылық тәуекелдер	Валюта айырбасынан туындайтын тәуекелдер, салықтық өзгерістер мен нарықтық өзгерістерді есепке алу.
Жобаның қорытынды бағасы	Нәтижелер мен тиімділікті бағалау, инвестициялардың қайтарымын есептеу.

Е с к е р т у – авторлық түсінікпен жасақталған [6]

Құрылыс ұйымындағы инвестициялық жобалардың есебінде бірнеше ерекшеліктер бар, әсіресе шетелдік тапсырыс берушілер мен мердігер ұйымдар арасындағы қаржылық есептілік тұрғысынан. Құрылыс жобаларын дұрыс басқару үшін қаржылық есептіліктің ашықтығы, жоспарлы шығындар мен табыстарды бақылау, және халықаралық есеп стандарттарын сақтау маңызды. Инвестициялық жобалар тек қана қаржылық мақсаттарды емес, сонымен қатар сапа мен мерзімдерді де ескере отырып, толыққанды бақылауды қажет етеді.

Шетелдік тапсырыс беруші мен мердігер ұйымдар арасындағы қаржылық есеп жүргізудің ерекшеліктеріне байланысты бірнеше жалпы мысалдарды келтірейін:

Мысал ретінде халықаралық деңгейде танымал мұнай және газ саласындағы шетелдік компанияның құрылыс жобасын алайық. Бұл компания бірқатар мемлекеттерде өндірістік кешендер мен инфрақұрылымдар салуға инвестиция салады. Жобаның қаржыландыруы көбінесе шетелдік банк кредиттері мен өз қаражаты есебінен жүзеге асады. Мердігер компаниялар жергілікті құрылыс ұйымдарымен бірлесіп жұмыс істейді, бірақ барлық қаржылық есептер мен бақылаулар шетелдік тапсырыс беруші тарапынан қадағаланады.

Бұл жағдайда тапсырыс беруші тарап жобаның барлық кезеңдерінде ашықтық пен есептілік талаптарын қояды. Құрылыс шығындары мен уақыттың өзгеруіне қатысты нақты есептер үнемі ұсынылуы қажет. Мысалы, валюта айырбасынан туындайтын шығындар немесе салықтық өзгерістер есепке алынуы мүмкін. Әдетте шетелдік тапсырыс беруші келісімшарттарда нақты мерзімдер мен бюджет шегін белгілеп, оларды сақтауды талап етеді.

Шетелдік тапсырыс беруші ретінде халықаралық даму агенттігі немесе несие ұйымы жұмыс істейтін жобаларды қарастыруға болады. Мұндай жобалар көбінесе елдің инфрақұрылымын жақсартуға бағытталған, мысалы, көлік жолдарын салу немесе энергетикалық жүйелерді жаңғырту. Мердігер ұйымдардың міндеті — жобаны уақытында және белгіленген бюджет шегінде орындау.[4]

Қаржылық есеп жүргізу барысында шетелдік тапсырыс беруші қаржылық мониторинг жүйелерін енгізеді, оның ішінде шығындардың және ресурстардың нақты қолданылуын бақылау үшін кезең-кезеңмен есептер беріледі. Бұл жобаларда көптеген мемлекеттік және халықаралық стандарттарға сәйкес есеп жүргізіледі, мысалы, халықаралық қаржылық есеп стандарттары (IFRS) немесе ұлттық салықтық заңнамалар. Осы есептерді тапсырыс беруші үнемі тексеріп, қажет болған жағдайда түзетулер енгізеді.[5]

Халықаралық құрылыс компаниялары әлемнің әртүрлі елдерінде үлкен жобаларды жүзеге асырады. Бұл жобалар көбінесе тұрғын үй кешендері, сауда орталықтары немесе мәдени мекемелерді қамтиды. Мұндай жобаларда тапсырыс беруші ретінде шетелдік құрылыс компаниясы болады, ал жергілікті мердігерлер құрылыс жұмыстарын жүргізеді.

Шетелдік тапсырыс беруші осы жобаның қаржылық есебін бақылауды жоғары деңгейде жүзеге асырады, оның ішінде құрылыс шығындарының жоспардан ауытқуы, жұмыс күші мен материалдардың шығындарын бақылау, сондай-ақ салықтық және валюта мәселелерін реттеу маңызды болып табылады. Жоба аясында мердігер ұйым есептерді нақты және ашық ұсынуға міндетті, өйткені бұл тапсырыс берушінің қаржылық жағдайын және жобаның тиімділігін бақылауға мүмкіндік береді.[6]

Шетелдік тапсырыс берушілер мен мердігерлер арасындағы қаржылық есеп жүргізу кезінде бірнеше ерекшеліктер байқалады, оның ішінде халықаралық стандарттар мен заңнамаларға сәйкестік, валюталық тәуекелдер, шығындарды бақылау және жобаның уақытында аяқталуын қамтамасыз ету сияқты аспектілер қарастырылады. Тапсырыс беруші тарап жобаның тиімділігін, ашықтығын және қаржылық тұрақтылығын бақылау үшін арнайы механизмдер мен есеп беру жүйелерін енгізеді. Мұндай жобалар әдетте жоғары деңгейде қаржылық мониторингті талап етеді, өйткені олар халықаралық деңгейде қаржыландырылады және әртүрлі елдердің заңнамалары мен экономикалық жағдайларына сәйкес жүргізіледі.[6]

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Кенжебаева, Г.Қ. (2019). Құрылыс кәсіпорындарында қаржылық есеп және аудит. – Алматы: Қаржы-қаражат баспасы.

2. Tanimura, S., & Yu, H. (2017). *Construction Project Financial Management*. McGraw-Hill.

— Құрылыс жобаларын қаржылық басқару және есеп жүргізу әдістерін қарастырады.

3. Кулманова, Л.Н., & Махмудова, Н.Д. (2018). Құрылыс секторындағы бухгалтерлік есептің халықаралық стандарттары. – Алматы: Экономика баспасы.

4. International Financial Reporting Standards (IFRS). (2020). IFRS for construction companies. – International Accounting Standards Board.